

LJILJANA FILIPOVIĆ

SVE JE DOBRO ŠTO SE DOBRO SVRŠI?¹

Kad ste se posljednji put iskreno nasmijali a da se nije radilo o vašem životu? Da nakon toga niste osjetili prožimanje hladne tjeskobe?

Sve je dobro? Teško da se nitko ne nada da poslije sizifovski mudroslovnog života neće saznati o čemu se to radilo. Čak iako si nikad ne postavlja pitanja o svojem početku. I kraju, i odbija o tome čitati. Razgovarati, gledati filmove, donositi zaključke. Dosta mu je da zna da je to što mu se događa svaki dan ono što se zbiva u životu.

Vjeruje li još netko u dobar završetak? I što bi taj uopće značio? Za Zemlju? Za čovječanstvo? Svemir. Ima li uvjerenih da će se sve čemu svjedoče sretno dovršiti? Prenijeti na budućnost? Nije da ste baš to htjeli, ili očekivali, ali gledali ste kako se sve oko vas pretvara u fijasko, čak i uspjeh. Osobito napredak. Kako lijepi snovi mogu postati i osobne i tuđe noćne more. Znaju zastrašivati

ljepotom, kao i dani. Ali ako se bolje pogleda prizor, ugleda se negdje u nekom trenutku nešto, netko što prestraši. Neko sjećanje. Tuđe? Vlastito? Anticipira propast.¹

Da, sjećate li se posljednjeg iskrenog, neopterećenog smijeha? Vlastitih zabuna kao humora? Kad ste prasnuli u smijeh utvrdivši kako je povjerenje prijatelja bez kojih niste mogli bilo lažno? Ali što vas briga, život juri, nemate vi sad vremena rasplitati kad je nešto započelo i zašto. I tko je tu koga odabrao. U kojem zanosu je nastao pristanak na obaveze i javna obećanja, poput onih u *All's well that ends well*, na duhovite stavke, pa i ako graniče s kriminalom. Politika i humor prednjače.

¹ U veljači 2024. René Pollesch i Fabian Hinrichs u berlinskom Volksbühneu postavljaju predstavu *ja nichts ist ok* poigravajući se idejom da zapravo ništa nije u redu, no, kako ocjenjuju kritičari, čine to progovarajući o teškim problemima na prividno lak način. Postignuće djela leži u tome što „ne rješava kaos sadašnjosti, već ga pomiče i čini ga opipljivim na nov način“, kaže Felix Müller iz *Berliner Morgenpost*.

Vjeruje li još netko u dobar završetak? I što bi taj uopće značio? Za Zemlju? Za čovječanstvo?

Kao i zburnjena kritika podilaženja. Humori-
stičko umiljavanje za protuuslugu pozitivne
kritike. Odigravanje tuđega lažnog djela kao
kreativnog, u pokušaju da se i satiričara pre-
tvori u političkog i religioznog manipulatora.
Licemjerje koje samo sebe ne uviđa. Postaje
uvjerenjem. Ideologijom. Lako je to. Shake-
speare bi rekao:

...*kojim um je tek otac odjeći.*^{II}

A ta je dio politike klasifikacije. I više od
četiri stoljeća poslije. Površnost pobjeđuje.
Zabavna je. Nitko i ne hajeto simbolizira. Čak
ni vaši znanci, *primitivno je na gluposti obra-
ćati pozornost*. Lakše je kupiti lažnu kreaciju.
Čak i ako se radi o antifa uljezu.

Ne brinete se o tome. Znete što će preži-
vjeti osim skribomanije. Lažljivac je potreban
istinoljupcu. Kultura laži i manipulacijske
kritike, kao kulturne marionete, kao humor.
Kad je nagrada za opstanak nacionalistički,
politički i religiozni dogovor.

Sve je dobro što se dobro svrši ne privlači

II Shakespeare, W. (2004) *Sve je dobro što se dobro svrši*, u:
Komedije, Zagreb: Globus media, prijevod A. Šoljan, str.
377.

Shakespeare, W. (1997) *All's Well That Ends Well, The
Norton Shakespeare*, New York: Norton & Company
King: *...whose judgments are / Mere fathers of their
garments* [1.2.68–69], str. 2189.

jednostavnošću, nego uznemiruje splet-
karenjem, no Shakespeare svojem djelu i
publici dodjeljuje barem prividno *komičan*
završetak. Koliko to uopće može biti zaplet
s prisilnim brakom, utemeljen na varkama
između ženidbi nesklonog Bertrama i često
prisilno poletne i duhovite Helene. Stoga ne
iznenađuje, kako mnogi zamjećuju, to što
je publika sklona stati na Heleninu stranu.
Uostalom, i sam je komad klasificiran kao
„problematična komedija“ otkako ga je
William Lawrence uvrstio u takvu posebnu
skupinu Shakespeareovih drama. U oda-
branom ulomku iz ogleđa o samoobmani
u Shakespeareovu djelu *Sve je dobro što se
dobro svrši*,^{III} Andrew Hadfield smatra da bi
se komad mogao klasificirati kao „dvosmi-
slen“ uz *Macbetha*, *Otella* te *Troila i Kresidu*.
„Strepnje vezane uz vjernost, poštenje i isti-
noljubivosti u braku potrebno je iščitavati u
smislu straha vjerske tolerancije/netoleran-
cije koja je dominirala religioznom politikom
u ranim godinama Jamesove vladavine.“

Andrew Hadfield postavlja pitanje kako
bismo trebali klasificirati Shakespeare-
ove drame? Generički pristupi su, naravno,
„razumni i vrijedni. Ali ne skrivaju li ponešto?“

III Hadfield, A. (2016) *Bad faith in All's Well That Ends Well*.
Palgrave Communications. 2:16051 doi: 10.1057/
palcomms.2016.51.

Kad ste prasnuli u smijeh utvrdivši kako je povjerenje prijatelja bez kojih niste mogli bilo lažno? Ali što vas briga, život juri, nemate vi sad vremena rasplitati kad je nešto započelo i zašto. I tko je tu koga odabrao.

Nastoji pokazati da će se, ako djelo čitamo usporedno s drugima, pojaviti obrazac koji će omogućiti da ga vidimo kao dramu strukturiranu oko posebnih tjeskoba, zaklinjanja i obećanja povezanih s vjerskim sukobima. Sklon je William Shakespeare poduci koja vrijedi u svakoj prilici: *No legacy is so rich as honesty*.^{IV}

Kao sudionik kampanje za stvaranje Shakespeareova kazališta, George Bernard Shaw 1910. piše komediju *The Dark Lady of the Sonnets*, u kojoj William Shakespeare, u namjeri da upozna Dark Lady, slučajno susreće kraljicu Elizabetu I. te je nastoji nagovoriti da osnuje nacionalno kazalište.^V

Shawov Shakespeare žali se kraljici da su njegovi najgori komadi, *As You Like It* (*Kako vam drago*) i *Much Ado About Nothing* (*Mnogo vike nizašto*), najpopularniji, a on je zapravo

najponosniji na one s inteligentnim ženskim likovima, poput *All's Well that End's Well*.

Osoba kojoj se u tom komadu Bernard Shaw posebno divi je kneginja od Roussillon, Bertramova majka. Izjavio je i da je to „najljepša uloga starice ikad napisana“.^{VI} Savjetuje Shakespeareovom mudročcu sina na odlasku:

Love all, trust a few, / Do wrong to none.^{VII}

No mudrosti starijih služe ne da ih se sluša, nego da bi ih se stoljećima moglo ponavljati.

Bernard Shaw uvjerava Kraljicu da bi njezino utemeljenje posebnog kazališta omogućilo da „stvora više predstava kakve želi, a ne one koje se sviđaju publici“. Kraljica ne odbija njegovu molbu, ali baš i nije sigurna da će se ta zamisao svidjeti njezinu rizničaru. Sigurna je da će vjerojatno proći još tristotinjak godina prije nego što ideja zaživi. William Shakespeare Bernarda Shawa otvoreno izjavljuje „da siromašni i očajni moraju, da bi se spasili od propadanja u oskudici, pružiti blesavima ono što im se najviše sviđa“. Teško da će se to ikad promijeniti.

Za Harolda Blooma je *Sve je dobro što se dobro svrši* Shakespeareova najpodcjenjenija komedija, osobito u usporedbi s ranim djelima, kao što su *Dva gospodina iz Verone* i *Ukročena goropadnica*. No svako vrijeme čita Shakespeareova djela problematizirajući svoje razdoblje. Tako u ulomku iz ogleđa o suvremenoj perspektivi komedije, koja je objavljena u prvom Foliu 1623., ali za koju

IV Shakespeare, W. (1997) *All's Well That Ends Well, The Norton Shakespeare*, New York: Norton & Company, op. cit. Act 3, Scene 5.

Shakespeare, W. (2004) *Sve je dobro što se dobro svrši*, op. cit., str. 428.

“Marijana: ...nema nasljedstva bogatog kao što je poštenje.”

V Shaw, G. B. (2008) *Dark Lady of the Sonnets*, Project Gutenberg. Više u: Filipović, Lj. (2024) *Život kakav nije, jest*; Zagreb: Sandorf, u tisku.

VI Dickson, A. (2008). *All's Well That Ends Well. The Rough Guide to Shakespeare*. London: Penguin. pp. 3–1.

VII Shakespeare, W. (1997) *All's Well That Ends Well, The Norton Shakespeare*, New York: Norton & Company, op. cit. Countess: Act 1, Scene 1.

Shakespeare, W. (2004) *Sve je dobro što se dobro svrši*, op. cit., str. 369.

“KNEGINJA: ...Voli sve, nekima vjeruj, zlo ne čini nikom.”

se pretpostavlja da je nastala između 1598. i 1608., David McCandless se u svojem tumačenju usredotočuje na dinamiku roda.^{VIII}

U *Sve je dobro što se dobro svrši* Shakespeare svoju Helenu udaje za Bertrama za kojim ona čezne, no Bertram, budući da ona pripada nižoj klasi, odbija prihvatiti brak. Ishoditi njegovo prihvaćanje postaje izazovom, dramaturškim zapletom, zabava za publiku. Zato je Bloom vidi kao „revolucionarnu figuru koja uspješno izaziva društvenu ideju roda i ističe se kao jedan od najznamenitijih Shakespeareovih ženskih likova“. A takvi ženski likovi, kao što primjećuje Harold Bloom, odabiru neprikladne muškarce. Bertram je tek „praznoglavi snob“ te je, kako ističe Bloom, drama usredotočena na Helenu i na Parollesa, „lažnog vojnika čije ime prikladno znači 'riječi'“. Mnogi kritičari nisu voljeli Parollesa, komentira Bloom, no ne može zamisliti zašto: „On je sjajan nitkov, savršeno proziran svakome razumnom, što naravno ne uključuje Bertrama.“^{IX}

Za njega je važno pitanje djela *All's Well That Ends Well*: kako Helena može biti toliko u krivu? Tko je ona? Mišljenja je da njezina „prosudba nije ni nerazumna ni zdrava, da to uopće nije pitanje prosudbe. Helena će, sve dok je živa, biti zaljubljena u Bertrama, jer to je njezin isti identitet, ono što je oduvijek bila“. Shakespeare, ističe Bloom, „koji je sasvim sigurno bio nesretno oženjen, pokazuje nam da brak nije stvar izbora. Uvijek sa zadovoljstvom govorim svojim studentima da je najsretniji brak u cijelom Shakespeareu onaj Macbetha i Lady Macbeth, koji jedno drugom tako divno odgovaraju!“

VIII McCandless, D. (2001) „*All's Well That Ends Well*: A Modern Perspective.“ *All's Well That Ends Well*. Ed. Barbara A. Mowat & Paul Werstine. New York: The Folger Shakespeare Library.

IX Bloom, H. (1988) SHAKESPEARE / T H E I N V E N T I O N O F T H E H U M A N
New York: RIVERHEAD BOOKS, str. 345.

...svako vrijeme čita Shakespeareova djela problematizirajući svoje razdoblje.

Prema njegovoj analizi, Parolles, ali i Helena, predstavljaju „mračnu viziju čovjekove prirode“, potvrđujući Shakespeareovu izjavu francuskoga plemića:

Mreža je našega života spletena od miješana tkiva, dobrog i rđavog zajedno; mogli bi se gorditi vrlinama da ih ne šibaju naši nedostaci, i očajavati sa svojih zločina da ih naše vrline ne napajaju. (IV.iii.68)^X

Ako vam je neugodan tekst o privatnim manipulacijama, krevetnim podmetanjima, glumljenju smrti da bi se postigao zamišljeni životni cilj, preselite ga na političku scenu. Sve odmah postaje razumljivije.

X Shakespeare, W. (2004) *Sve je dobro što se dobro svrši*, op. cit., str. 449.

Shakespeare, W. (1997) *All's Well That Ends Well, The Norton Shakespeare*, New York: Norton & Company, op. cit., IV.iii.68, FIRST LORD DUMAINE, str. 2226.